

XII

Egyszer e vajúdó sötét világ költészete messze
leng-e, mint a mesebeli arany almafa?
Egy kamaszos, ifjú vihorászás lesz-e?

— — — — —
Tiszta, egészséges, örömködő dana?

Egyszerre sok fulladó felbukkan a víz színére.

Szívhatja a tiszta levegőt, a fényt, a napot.

Egy időre nem lesz oly dús aratása

a szomorúságnak.

A kétség, töprengés, szomorú küzdés helyébe
verőfényes, tiszta, daloló élet lép.

Az emberiség eddig szomorkodott.

Az emberiség ezentúl víg lesz.

Pirospozsgás, jólélő és öltözködő emberek
társadalma jön.

Mindenkin látszani fog, hogy eleget evett,
nincsen gondja, nem törődik semmivel.

Vasárnapi színezet borítja be az öreg földet.

(Egyszer?...)

1915. november 1-én a csukaszürke tábori ruhámra felkerült a zászlósi rang... És a következő nap már indultam is ki a harctérre, nyolc hónapon belül már másodszor. Szememben még Karlsbad képei ingerkedtek, de vonatunk már a galíciai síkságon vágott át. Éjfélkor értük el Lemberget. Két órát időzött vonatunk az állomáson. A városból – sajnos – nem láthattam semmit. Csak a nagy, széles pályaudvart mérte végig tekintetem, ahol a váltólámpások különféle színekben vibráltak.

Az eső petyergett. Én kihajtottam fejem a vonat ablakán, és néztem bele a sötétbe, a homályba, a nagy titokba, amely további sorsom takarja.

Másnap elhaladtunk a grodeki erdő mellett, amelyről a múlt évben egy decemberi téli délután Marosvásárhelyen a tisztí iskolában annyit álmodoztam. Grodek és Valjevo – két helység, az egyik itt északon, a másik délen Szerbiában. Akkor esett el mindkettő, s én bűnbánatos szerelmese lettem a két névnek. Talán hangzásuk idegen szépsége és különössége fogott meg, mint furcsa, távoli

verssor, melyet először hallunk életünkben. Most itt megyünk el menetszázadunkkal az erdő alatt. És én végigkísérem szememmel a megálmodott erdőt, a végtelen, titokzatos, egyhangú, szomorú síkságot. Egy fenyőgalylyat tépek le az egyik fa ágáról, és sapkám mellé tűzöm emlékképpen...

Mindenütt elhagyott lövészárkok. Az útszéleken eltépett, szétlőtt drótakadályok és sáncok, sáncok – véres csaták nyomai.

A földeken a búza – áldott kenyérmagvak tárháza – nincs learatva. Megrozsdásodva, megfeketedve fekszik a földön. Odébb kalangyák, a széles táblákról azok sincsenek behordva. Egy részüket a vihar széthányta, a háború átgázolt rajtuk. Embert alig lehet látni. Hol vannak az emberek? Csak a varjak undorító serege repked és kíséri vonatunk, mint fekete gyászfelhő. (Hová megyünk?)

Minden halott, sötét, szomorú. Elpusztított és gondozatlan, csak a varjak halálserege élő.

Vonatunk nagy püfögéssel megy. Hátradülök helyemen. Nekitámasztom fejem a kocsi falának, és nézem a szürke, nedves, novemberi ködbe borult, kihalt orosz mezőket. Turgenyev vagy Csehov mezői ezek?... Csak a drótok, a távírópóznák drótjai futnak, ingerkednek, játszanak a vonattal.

Szomszédaim fiatal hadnagyok, idén kerültek ki a Ludovikáról, levelezőlapokat írnak haza. Sokat énekelt, kedves és szomorú katonanóták szövegével kezdik levelükét. Mindenki valami poézisfélért érez lelkében, a háború borzalmas poézisét. Elnézem őket. A ceruzát sokszor hegyezik meg, a táborilapot sokszor veszik elő és teszik el, az ablakon sokszor tekingetnek ki, mintha az idegen, messze pusztáktól várnák a megfelelő szavakat, amiket hazaüzenjenek kedvesüknek.

A vonat zökken, kis orosz állomásokon megyünk keresztül. Egyik hadnagy megigazítja térdén a levélpapírost, és elkurjantja magát:

– Fiúk, kinek írjak?

Nézem őket. Elfog a vágy. Nekem is kellene írnom valakinek. Talán G.-nek Budapestre, talán Gizikének Karlsbadba? De még nincs tábori postaszám. A „százszor megcsókolt” amulett küldője pedig türelmetlenül

várja az értesítést és a tábori postaszámot, ahova majd írhatja szűkszavú, remegő mondatait, amelyekből nekem kell kitalálni szívének dobbanásait.

– Auf Wiedersehen – cseng fülembe Gizike tavaszhangja, és látom fehér galambkezeit, amint búcsút int a kocsi után, amellyel elindultam a Militärbadehausból az állomás felé.

Ó, Karlsbad, Mühlbrunnkolonade, Tepl, Altewiese – de messze vagytok már!

Megérkeztünk Vlagyimir-Volinszkijbe, az utolsó állomásra, ahová még vonattal el lehetett menni. Innen már csak gyalog tehetjük meg az utat a tűzvonalig. De egyelőre itt maradunk.

Beszállásoljuk magunkat. A tisztek a városka szélén lévő elhagyott földesúri kastélyban kapnak helyet. Bútor nincs a kastélyban, a nagy termek üresek, csak a padló és a csupasz falak. Ámde megvannak a hatalmas, menyegyzetig érő cserépkályhák, amelyeket a folyosóról lehet fűteni. Rakják is legényeink a nagy hasábfákat. Este szalmát hintünk a festett deszkapadlóra, és jóízűen alszunk.

„Hátizsák a párnánk, pokróc a takarónk.”

Folyik a „front mögötti kiképzés”. Reggeltől estig gyakorlatozunk. Egész nap kint vagyunk ezeken a szomorú pusztákon, csak estére térünk haza az elhagyott kastély termeibe.

Én néha, este gyertyát helyezek a konzervdoboz tetjére és próbálok írni valamit. Mindennap legalább tíztizenöt sort, mint Flaubert. Nemigen sikerül, sok nap kimarad a füzetből.

Kint hideg eső csapkod. Lobog a gyertya lángja, hajlik ide-oda. A fanyar szél becsap a rosszul záró ablakokon. Kimegyek az éjszakába, végigjárom katonáim szálláshelyeit a kastély körüli melléképületekben. A katonák vacogva hevernek a szalmán, fejükre húzták a sátorlapot.

Egy nap aztán megjött a parancs: indulás tovább az ezred harctéri állásai felé.

Előző este még bemegyek a városba, szétnézni még egyszer a falak között. A házak legnagyobb része rom. Mindenütt magányosan álló fekete kémények, leszakadt

erkélyek. Egy házon három erkélyt is megszámlálok, amint a levegőben lógnak. Az utca sáros, csatakos. A deszkajárdán erősen nyikorognak lépteink. Egyetlen lámpa ég az egész környéken. A romok között gőzölög a köd. Embert alig látni, csak néha tűnik fel egy-egy fekete kaftános alak, de az is elrebben, mint fekete varjú, a szétlőtt házak között.

Másnap indulás tábori felszereléssel. Apró lengyel falukon haladunk keresztül, melyeket erdők kereteznek. Mindenütt erdők. Az erdőknek se elejük, se végük. Csupa nyírfa mindenfelé. Szép, fehér kérgű nyírfa – leányfa. Falumban – él emlékezetemben – piros pünkösdkor hajnalán ilyen fehér kérgű fát állítanak a legények kedvesük kapujába. Pünkösdkor tele a falu utcája fehér nyírfával. De most november van, november vége, nyirkos, esős idő, a viaszsárga nyírlevelekről csepeg a hideg eső.

Tíz órakor megpihenünk az egyik kis lengyel faluban. Korma a neve. Bemegyünk egy kis házacskába. Öreg, szakállas lengyel ül a szobában. Ő az egyetlen lakója a háznak. Családja?... Fiai?... Csak int fejével. A háború szétszórta őket. Majd feláll az asztaltól, előnkbe lép, mond valamit, aztán leül, és szomorúan maga elé néz. Nem tudunk beszélni vele. Annyit azonban mégis megért, hogy kérésünkre lediktálja a lengyel himnusz szövegét. El is éneкли. Előveszem jegyzetfüzetemet, és írom, ahogy mondja: „Serdeczna Matko Opiekunko ludzi...” és együtt énekelünk vele...

Megyünk tovább az erdőben. Mocsaras vidékre érkezünk. Elővesszük térképünket: Rokitnói mocsár – mondjuk. Csenevész erdők, hitvány fák, lúp, ingovány. Hull az eső. Észre sem vesszük: célhoz értünk, itt vagyunk az ezred-állások mögött.

Kiépített lövészárkok, fedett óvóhelyek, srápneltetők és kész fedezékek, valóságos kis föld fölé épített házacskák fogadnak, nem úgy, mint a Kárpátokban, a zubovici erdő szélén. Azonban itt egy méternél mélyebben nem lehet leásni, mert jön a víz. Harcolunk a víz ellen. A futóárkokat dorongfával padoljuk, hogy járni lehessen. A fedezékekben a priccseket magas lábakra állítjuk, így is reggelre majdnem ellepi az ágyat a víz.

Egész nap vízmérés, vízlevezetés, de ez még mindig jobb, mint a harc.

Az ellenséggel nem sok bajunk van. Bent vannak az erdőben „valahol”, nem is látjuk őket. Járőr csatározások folynak. Elindul egy járőr, hat-nyolc ember, néha kevesebb, néha több, és óvatosan halad előre az erdőben, csúszik-bujkál egyik fától a másikig, míg véletlenül találkozik az ellenséges járőrrel, ekkor az erősebb járőr foglyul ejti a gyengébbet, de legtöbbször szépen kitérnek harc nélkül egymás elől. Éjjel ellenben nagy lövöldözés indul mindkét oldalról. Lövöldözünk bele az éjszakába. Néha világító rakéta röppen. A nappalok ellenben nyugodtak. Bolygunk az erdőben. Lövöldözés alig van. Ilyenkor óvóhelyeinket, fedezékeinket tatarozzuk, vagy épenséggel újakat építünk. Valóságos kis „villák” teremődnek a szép fehér kérgű nyírfából, ablakokkal, ajtókkal felszerelve. Minden tisztnek megvan a maga kis „palotája”. Az erdő tele van egy csomó „Mária-lakkal”, „Anna-villával”, „Éva-pihenővel”. Ezredparancsnokunk nem bánja ezeket az építkezéseket, melyeket egyik mérnöktiszt társunk irányít. Az állásokat is állandóan javítottuk. A harántgátakat jobban kiképeztük, az árkok oldalait vesszővel körülfontuk, hogy a föld le ne omoljon. A srápneltetőket szaporítottuk.

Beállt az orosz tél Jött a nagy hideg. A külső szolgálat nehezebbé vált. Az őrszemeket óránként kellett váltani, és nagy, fonott szalma- és gyékénypapucsokkal láttuk el. A fegyver vasát nedves kézzel nem lehetett megfogni, mert lehúzta a kezünkről a bőrt.

Beszorultunk a „fedezékekbe”. Időnk legnagyobb részét a nyírfából összerótt kicsi villácskákban töltöttük, melyek hasadékain ömlött be a hideg. Pakoltuk a kicsi rajkályhákat, melyek állandóan vérvörösen izzottak.

1916. január elsejével előléptetnek hadnaggyá, de ez az előléptetés mit sem változtatott szolgálati beosztásomon. Továbbra is eddigi szakaszomnak vagyok parancsnoka. Ismerem minden katonámat, és ők is ismernek engem – tetőtől talpig.

Őrségvizsgálat közötti órákban előveszem a *Grashalment* is, és lapozgatok a könyvben. Jöjj, Whitman, Koz-

mosz, Manhattan dicső fia! Jöjj! Lássuk, mit értek meg belőled? Keresem a rokonvonásokat, amelyeket Kosztolányi emlegetett. De nincs német szótáram, és így nehezen megy a megértés. Inkább csak *érzem*, mint értem a különös, újszerű verseket. Egyik tisztársam néha segítségemre van. A hatalmas költemények mint tengerzúgás, égzengés, orkán, hegybőmbőlés felkavarnak és meg ráznak, mint villamos áram, de aztán ha a vihar elmúlik és a hullámok elcsendesednek – látom –, a szavak, az érzések és a gondolatok nem tapadnak az én mostani, „lövészárokbéli” és „fedezéki” élményeimhez. De nem találnak azokhoz az élményekhez sem, amelyekből az 1914-es versek születtek, amelyekben Kosztolányi a rokonságot felfedezni vélte. A rokonság – szerintem –, ahogy így felületesen megítélem, inkább csak külsőleges, formai. Mindenesetre – állapítottam meg magamban – mélyebben kellene behatolni a versek lelkébe, de: ehhez legalább egy német szótárra és grammatikára volna szükségem. Félreteszem a könyvet későbbi időkre. A gazdasági hivatal beszerző tisztje Krakkóba készül, hogy az ezred részére bevásároljon, megbízom, szerezzen az én részemre-szótárt és nyelvtant.

Csak pár soros napló jegyzeteket és leveleket írok. A naplójegyzetekből állítottam össze Kosztolányi részére egy csokorra valót *Robbanó gránátok között* címmel, hogy a Világban vagy a Nyugatban helyezze el. De nem biztos, hogy ezek a tábori lapra írt jegyzetek eljutottak Kosztolányi kezéhez. Vagy ha át is mentek a harctéri cenzúrán, kérdés, hogy fogadta ezeket a búsongó és szenvedésekről szóló írásokat a budapesti cenzúra. Tény az, hogy G., aki éber szemmel figyelt, soha nem adott hírt megjelenésükről. Se Kosztolányi nem tett említést e tábori lapokról, hogy kézhez vette volna.

G.-nek is már a harmadik tábori lap ment. Miután megírtam a tábori posta számát, ő is válaszolhatott lapjaimra. Mérsékelten és nagyon disztíngváltan írt. De azért értett hozzá, hogy egyes kifejezésekből, különös mondatfűzéséből, a szavak rendjéből kiéreztesse az ő meleg, szerelmes szívét. A „százszor megcsókolt” amuletten azonban egy kis baj történt. Mellemen felhorzsolódott a bőr. Nem hordhattam nyakamban többé, ahogy

ő kívánta. A kicsi-kis aranyszívecske láncsal együtt belekerült a nadrágnak abba a zsebébe, ahol előírás szerint a „halálcédulát” kellett tartani. A „halálcédula” mellett jól megfért egy szerelmes asszony aranyszíve.

Futottak a téli napok. A nagy hidegben befagytak a vizek, nem sok dolgunk akadt a vízmeréssel. Az árkokat befújta a hó. A nappalok csendesek voltak, éjjel meg vaktában lövöldöztünk bele az éjszakába, a sötétbe. És ők is. Mégis... hogy van az, hogy egy-egy golyó talál? Jön a sötétben, és valakinek szívébe talál? Ki tudja a golyóknak az útját?...

Takarékoskodunk a munícióval. Raktározzuk a tavaszi nagy offenzívára. Lesz-e tavaszi offenzíva – kérdezzük magunktól. Minden jel arra mutatott, hogy tavasszal további nagy előnyomulás, támadás várható.

Volt egy lázálomom Vásárhelyen a tiszti iskolában. Egy elgyötört, fáradt délután fejemre húztam a pokrócot, és álmodtam. Azt álmodtam: Moszkva. Akkor tisztán láttam az önkívület és a bódult álom percében, hogy bevonulunk Moszkvába és – én dalolva megyek századom élén kúrtriogás között. Eh... már akkor elúztam magamtól ezeket a képtelen víziókat. Raszkolnyikov-hatások jártak vissza a tiszti iskolába abból az időből, amely már elmúlt. Moszkva! Eszembe jutott most ez az álmom. Moszkva! Világnyi távolságra van. Senki még el nem érte, csak... Napóleon. De ő is csak egy felégetett, felgyújtott, üres Moszkvát talált. Az igazi Moszkva, mire odaért, már elfutott előle, mint egy lidérckép, és futott a ködben vibrálva csalogatóan. Napóleon nézte fájón a lidércképet, majd szánra ült, és hazahajtatott Párizsba, félmillió embere ott maradt...

A tavaszi nagy offenzíva tényleg bekövetkezett, azonban engem már nem talált a harctéren, hogy „bevonulhassak virágözönben Moszkvába”, ahogy álmodtam. Én már otthon voltam Désen, majd Karlsbadban. Hogyan? Megsebesültem? Nem. Beteg lettem? Az sem. Az történt, hogy február vége felé 18 tisztet és altisztet hazavezényeltek az ezredhez a kiképzés vezetésére, és a tizennyolc között ott voltam én is. Így kerültem vissza Désre, majd onnan április közepe táján a dési ezredorvos jóvoltából hathetes gyógykezelésre Karlsbadba.

Karlsbadba másodszor már ismerősként érkeztem. Ott várt Gizike, akivel a levelezést a harctéren is fenn-tartottam. Újból a Militärbadehausba kaptam beutalást. Egy osztrák századossal laktam egy szobában. A százados egy szót sem tudott magyarul, így rá voltam kény-szerülve, hogy folyton németül beszéljek. Különben szük-ség volt a német szóra Gizike szempontjából is, akivel naponta találkoztam, és hosszú sétákat tettünk. A kis német szótár állandóan kezemben volt, hogy az ismeret-len szavakat azonnal kikeressem. Egy hét alatt már – úgy éreztem – eléggé belejöttem a német társalgásba, bár Gizike nem volt meglegedve német tudásommal, és további munkára ösztökélt.

Egyik délelőtt a zongorakottája mellett egy könyv szorongott, Hugó von Hofmannsthal *Gesammelte Gedichte* című könyve, azt nyomta kezembe. Kérdezte: ismerem-e? Másnap Rilke *Stundenbuchját* hozta el. Nagyon elpi-rultam, midőn be kellett vallanom tudatlanságomat, ezek-nek a költőknek a nevét sem hallottam. Gizike pár szóval jellemezte mindkét költőt. És különösen Rilkét ajánlotta figyelmembe.

Kinyitotta a Leipzigben, az Insel-Verlag kiadásában megjelent művészi kivitelű kis könyvet, és olvasni kezdte az első sorokat:

De neigt sicht die Stunde und rührt mich an
mit klarem, metallenen Schlag:
mir zittern die Sinne – – –

Itt megállt az olvasásban, és mély, tiszta tükrű sze-mét rám vetette, és kérdezte: – Verstehen Sie Herr Bar-talis? Verstehen?... Wie schön, wie herrlich schön – nicht wahr? – Majd tovább lapozott a könyvben:

Ich kreise um Gott, um den uralten Turm,
und ich kreise jahrtausendelang;
und ich weiss nocht nicht: bin ich ein Falke, ein Sturm
oder ein grosser Gesang.

És én ismételtam az utolsó sort magyarul: nem tu-dom, mi vagyok, sólyom, vihar vagy egy nagy ének. Egy hatalmas ének – tettem hozzá.

Rilkének ez a pár sora elbűvölt és megmozgatott. Megéreztem benne a nagy-nagy költőt. Az idegen szöveg énekelni kezdett bennem. És én önkéntelenül nyúltam Gizike keze után, hogy megcsókoljam ezért a különös nagy ajándékért, amit Rilke soraival nyújtott. Az „idegen” szép fehér, finom kéz először simult bele tenyerembe, jelezve mintegy, hogy a költemény sorai lelkünket is egybekapcsolták.

Zongoraóra után volt, nem sietett haza. Leültünk egy padra a Stadtparkban, és tovább szemelgettünk a könyvben. Szép vékony alakja fölője hajlott a könyvnek, arcát, melyen sugárzott a tavasz szépsége és a mély intelligencia, néha felém fordította. Először dobbant valami a szívembe. Mi lenne, ha?... De elűztem menten a gondolatot. Eddig csak kedves, színes játék volt közöttünk, mely csak a kézcsókig ment. Idegen leány, előkelő, szép, gazdag – gondoltam. És mi vagyok én?... Most katonatiszt, hadnagy, de mi lesz belőlem, ha leszererek? Legjobb esetben polgári iskolai tanár valamelyik kis vidéki városkában. És az is mikor? Hány év múlva? Majd, ha vége lesz a háborúnak, és elvégzem a tanárképzőt, ha leteszem a vizsgáimat. Ó, nem! Nem!... De hiszen – jutott eszembe – lehetek nagy sikerű író, költő is!! Kigyúlt a képzelet, és játszott velem. De aztán elrepült, mint színes madár messze.

Folyt a játék, a kedves, szép, ártatlan, gyermeki „flört”. – Frühlings – gondoltam. Tavasz!... Gondolatainkat nem mondtuk ki egészen. Érzelmünket mosolyba vagy képekbe rejtettük. Néha félmondatokban beszéltünk, a mondat folytatását és befejezését rábíztuk a fantáziára. És a fantázia dolgozott. Gizikét kezdte érdekelni az a messze, különös ország: *Ungarn*, és a még különösebb: *Siebenbürgen*. És az a nagy, hóval belepott kert (barátom kertje), ahol kutyámmal játszadoztam a gyümölcsfák között, amelyről fényképet mutattam neki.

De eltelt a hat hét.

Az utolsó napokat újonnan szerzett barátaimmal kirándulásokra szántuk. Ismerjük meg Karlsbad környékét is! Ki tudja, mikor jövünk még erre! És egyáltalán jövünk-e?

Első nap a karlsbadi kaolintelepeket tekintettük meg, ahol a híres karlsbadi porcelánok készülnek. Azután útra keltünk, és a két testvérfürdőt, Marienbadot és Franzisbadot néztük meg. Tovább böngészünk a térképet: mit lehetne még megnézni? Mindent akartam látni. Nem maradhatott ki Joachimstal, a bajor határszélen, ahol az urániumbányák vannak. Ide csak különleges engedéllyel léphettünk be. Aztán már csak Pilsen volt hátra. Egy vasárnap ide is eljutottunk.

Hazafelé menet a hagyományos három napot nem Pestre, hanem Bécsre szántam. Bécsset akartam még jobban megismerni. Bécsset, a császárvárost, a nagy, széles Ringeket, melyek most tavaszi fényben pompáznak, és a halk és előkelő Kärtnerstrassét csendes kávéházaival. Majd a templomokat, múzeumokat, képtárakat, hisz első látogatásunk alkalmával csak ízelítőt kaptunk belőlük.

A harmadik napon aztán Semmeringbe utaztam.

Reggel hat órakor indult a déli pályaudvarról Graz felé a gyors, tíz óra tájban voltam Semmeringben. Nagy, kitágult szemekkel néztem szét, mikor a vonatból kiléptem: micsoda táj, micsoda hegyek! Azon menten, még ebéd előtt felmentem a Sonnewendstein tetejére, amely 1500 méter magasságban trónol a város felett. Lent tavasz volt, május, a kertekben nyíltak a bokrok, a virágok, de fent a tetőn hóvihár tombolt. De mintha megsajnálta volna, hamar elvonult a hófellegek szétváltak mintegy ablakot nyitottak egy keskeny résen a város felé. És én láttam csillogni, tündökölni Semmeringet szétszórt villáival és épületeivel a völgyben, a domboldalon.

Újból abban a lelkiállapotban éltem, hogy mindent akartam látni, talán az egész elérhető világot. Látni és felhabzsolni. Nagy láz égetett. Sajnáltam magamtól az éjszakát, az alvást, mert az megfoszt a körülöttem lévő világ látásától. És ha már aludni kell – gondoltam –, akkor álmodni akartam, hogy álommal legyen tele az éjszakám. Üresnek, hitványnak éreztem az olyan éjjelt, amely nem hozott álmot életembe.

Már megutáltam a háborút. Karlsbad, Bécs, Semmering és annyi más szép után már remegve gondoltam arra,

ami újból bekövetkezik, ha hazamegyek Désre, a pót-zászlóaljhoz.

Kezdtém felismerni a helyzetet, a háború borzalmát és céltalanságát, veszedelmét. Mi lesz velünk és a mi népünkkel? Ez is sokszor eszembe jutott. Miért és kiért folyik tulajdonképpen a sok drága vér?... Ezeket a gyöt-rő kérdéseket mind gyakrabban tettem fel magamban. Már második éve folyik a háború, bent vagyunk az orosz puszták közepében. Belgium leigázva, a francia föld nagy sávján német katonák állnak. Görz, Isonzó sok véres csaták után is a mi kezünkben. Mindenütt győzünk. De meddig bírjuk ezt a sok „győzelmet”?...

Eszembe jut az én megfeneklett, megrekedt költői, írói életem. De minden gondolatom a kilátástalanságba és a bizonytalanságba torkollik. A végső pont mindig: Dés és onnan tovább – a harctér. Pedig milyen jó volna Budapestre kerülni és ott Kosztolányi segítségével moz-dítani valamit a versek ügyén.

Milyen jó volna.

De egyelőre Désnek is nagyon örültem.

A szerencse nem jár egyedül – szokták mondani –, mint ahogy a baj és a szerencsétlenség is mindig sokad-magával jelentkezik. Rám most a szerencse mosolygott, a szerencse istenasszonya lebegtette meg fátylát, az sikerült, amire vágytam: hamarosan Pestre kerültem.

Ugyanis az történt, hogy pár hónapi itthonlét után gyomrom felmondta a szolgálatot, kiújult a kárpáti harcokban szerzett gyomor- és bélhurutom, és kórházi ke-zelésre volt szükségem. Most már mindent elkövettem, hogy ha már kórházba kell befeküdnöm, akkor valame-lyik pesti kórházba jussak be, és – ez sikerült is, a budapesti Új Szent János kórházban kaptam helyet.

Úgy látszott – több heti, esetleg pár hónapi gyógy-kezelésre lesz szükségem. Súlyosabb bajom ugyan nem volt, csak roppant sovány voltam. 176 centi magasság mellett a testsúlyom alig érte el az 54–55 kilót. Három ujjnyi gyomorsüllyedést is megállapítottak. Meg kell hí-znom – hangzott az orvosi döntés –, legalább 5–6 kilót kell magamra szednem, ami a diétás étrend mellett ne-hezen ment.

A kórházban csak a délelőtti fekvés volt kötelező, a könnyű betegek, mint amilyen én is voltam, ebéd után este nyolc óráig kimehettek a városba.

Miután a kórteremben berendezkedtem és elfoglaltam a kijelölt ágyat, több dologra összpontosítottam figyelmemet. Először és mindenekelőtt írni akartam. Írni, írni és írni! Behozni minden mulasztást, mit elraboltak a háborús évek. Mindjárt az első nap tervet készítettem magamban, mi mindent fogok csinálni. Talán egy regénynek fogok neki, vagy egy színdarabot írok. (Még mindig kísértettek a színdarab-szerelmek, felejthetetlen álmok.)

Azonban pár napi bentlétel után kiderült, hogy a kórházi terem, ahol nyolcadmagammal voltam együtt, nem alkalmas az alkotó munkára. Legfeljebb pár soros naplójegyzetekre telik, nagyobb lélegzetű munkának nem foghatok neki. Más helyet kell keresnem, ha dolgozni akarok, talán egy csendes kávéházat, ahová naponként beülhetek. Sok íróról hallottam és tudtam meg, hogy kávéházban dolgozik, sőt éppen csak ott tud írni, kell az íráshoz a kávéházi zsongás.

Egyik délután aztán nekiindultam, és végigjártam a közeli kávéházakat. Hiába, csendes, munkára alkalmas zugot nem találtam. Ha valamelyik nap ki is néztem magamnak egy megfelelő asztalkát, másnap, mire odaértem, már elfoglalva találtam. Tehát fel kellett adnom minden regény- vagy színdarabtervet. Írtam a kis naplójegyzeteket. Vers nemigen született, inkább a próza foglalkoztatott. Versem amúgy is van bőven – gondoltam magamban –, ott van egy kötetre való kézirat a Nyugatnál, csak elő kellene venni és napvilágra segíteni. Ez volna a legfontosabb és legsürgősebb gondom. Ennek indultam neki.

Egy nap felkerestem Kosztolányit a lakásán. Akkoriban nagyon regényes helyen: az alagút budai végénél a hegyoldalban, a fák között rejtőző házban lakott. Felkapaszkodtam a lépcsőkön, és benyitottam a szobába. Kosztolányit nem találtam otthon, csak a feleségét, aki Ádámkával foglalatzkodott.

Mikor a szobába beléptem, szóhoz sem jutottam, Kosztolányiné – ahogy rám nézett – ijedten felkiáltott:

ebben a fiókban, bizonyára valamelyik szerkesztő, Osvát vagy Babits úr vihette magával. Jöjjön be holnap vagy holnapután, addigra kinyomozom a versek hollétét.

Két nap múlva jelentkeztem Havas kisasszonynál. Azzal fogadott, hogy megvannak a versek. Osvát szerkesztő úr vitte el, és azt üzeni, nagyon figyelemreméltóaknak találta a verseket, és kéri, hagyjam a Nyugatnál, közölni fog belőlük. – És – tette hozzá – nagyon örvendene, ha személyesen is megismerhetné Önt, ha teheti, jövő hét folyamán a szerkesztőségi időben keresse fel.

Siettem a jó hírrel Kosztolányihoz. Kosztolányi őszintén örvendett a fordulatnak.

– Inkább a Nyugat, mint a Tett – mondotta. – A Nyugatban megjeleni rangot jelent, és a versek – ezt őszintén, elfogultság nélkül mondhatom – megérdemlik ezt az előkelő helyet.

Tehát eldőlt a versek sorsa: a Nyugatnál maradnak.

– Csak nehogy újból évekig várjak a megjelenésre – kétségeskedtem –, akkor jobb, ha inkább odaadjuk Kassáknak.

– Nem hiszem – mondta Kosztolányi. – Mindenesetre Osváttal beszélje meg a dolgot. Tőle függ minden.

Elmentem az Osváttal való találkozásra.

Miután Havas kisasszony bement a nevémet, Osvát felállt asztalától, és előmbe sietett.

– Tetszenek a versei – mondotta minden bevezetés nélkül. – Válogatni fogok belőlük, és közölni fogom minél hamarább a Nyugatban.

A színtelenül, de határozott hangon mondott szavak megnyugtattak, és nem hagytak kétséget afelől, hogy Osvát beváltja szavát. Majd kéziratosszerű verses füzetemet, melyet eddig kezében tartott, letette az asztalra, csillogó szemüvegét homlokára tolva, életéről, katonai sorsomról és írói terveimről érdeklődött. Arcának szigorú vonásai feloldódtak, mosoly jelent meg a szája szélén.

– Versei újszerűek és eredetiek. Hangjában van valami sajátos íz, frissesség... majd meglátjuk, merre viszi fejlődése útja. Kiket ismer az írók közül Kosztolányin kívül? – kérdezte. – Ismeri Szép Ernő verseit? Kettőjük költészetében vannak rokon vonások. Ha hosszabb ideig marad Pesten, megismerkedhet a Nyugat néhány

írójával: Babitscsal, Ignatusszal, Tóth Árpáddal és másokkal. Hasznos lehet a velük való ismeretség – tette hozzá.

– Most nyár van. Legtöbb író vidéken nyaral.

Távozáskor az ajtóig kísért.

Én boldogan, majdnem ugrálva jöttem le a szerkesztőségéből, jólestek Osvát szigorú, szűken méricskért elismerő szavai és főképp ígérete, hogy hamarosan közölni fogja a verseket.

A Kálvin tér sarkán megálltam egy pillanatig, nyár-délután volt, július végi és csodaszép, pompás és gazdag, de szívemben talán még gazdagabban és szebben virágoztak ki mindent lebíró fényei.

A versek tehát a Nyugatnál maradtak.

De Kassák Lajosnak – ezt sokkal később tudtam meg – mégis volt „találkozása” verseimmel; maga számolt be róla egy cikkben, a *Bécsi Magyar Újság* 1922. szeptember 21-i számában. S most, hogy újraolvasom, úgy érzem, ide tartozik ahhoz, amit akkori önmagamról elmondtam.

„1916-ban, mikor mint egyetlen téma a világháború hempergett az emberek agyvelején – váratlanul (különben sohasem álltunk egymással levelezésben) levelet kaptam Kosztolányi Dezsőtől. Én Kecskeméten voltam, ő Budapesten. És azt írta: valahonnan vidéki fiatal embertől kaptam egy kötetnyi verskéziratot és ezeket az írásokat el szeretném juttatni Önhöz. Hozzám nem állnak közel ezek a dolgok, de tehetségesnek tartom az írójukat és azt gondolom, Önnek nagyon tetszeni fognak ezek a versek.

Vártam az írásokat, nem jöttek. Pesten megtudtam, hogy Kosztolányi a postára menet találkozott Osváttal és az, mint jó szerkesztő, elolvasás végett elkérte tőle a verseket. És így természetesen, hogy hozzám, mint másik szerkesztőhöz, el sem kerülhettek. De távolról mégis megismerkedtem a dolgokkal, úgy, hogy egy délelőtt Osvát Ernő az ő pipafüstös kis szobájában hangosan felolvasta nekem az egész paksamétát. Vagy félszáz verset hallgattam végig egyfolytában, Osvát egészen fahangúvá rekedt és énbennem minden szerkesztői irigységen túl is összedőltek az illendőség kulisszái és lelkesedtem, mint

írások előtt csak ritkán, és éreztem, hogy Osvát színtelen, plasztikátlan hangja elvezet valahová, egy, a háború szennyesében is életesen virágzó emberhez, aki verseket ír s aki ezekben a versekben, mint fény- és tűzerőkben szét-szórta magát. [...] Egyes versekre, mint részletekre alig emlékszem, de bennem zeng még ma is az egésznek érzéssel és erővel telítettsége, mint egy feneketlen orkeszter. Az egyetlen kép, ami még él előttem: a katonák fáradtan, eltévedten mennek át valami téli mezőn s ezek a megvert emberek gyermekkorukra emlékezve, nagy kacskaringós betűkkel belepisálják nevüket a hóba. És mennek és tévelyegnek tovább. – Ez a vers akkor élmény volt nekem és talán soha nem fogom elfelejteni... A versek közül később több megjelent a *Nyugatban*, természetesen a »legcsiszoltabbak«, a legérzelmesebbek és – a leggyöngébbek. A közönség egy gáláns poétát kapott a köves és sűrű olajoszavú költő helyett. Ezt a fiatal költőt Bartalis Jánosnak hívják. Azóta alig láttam egy-két írását: erdélyi folyóiratokban is túlon túl »csiszolt« verseket... Akinek ereje van hozzá, ezt az embert ki kellene gyökereltetni abba a zsíros földbe, paraszti önmagába, ahonnan először kiáltotta föl emberi hangját.”

Eddig a cikk.

Kassák Lajos és köztem – a véletlenek hozták vagy a fájdalmas, sors dobálta élet? – mégsem fejlődött ki semmiféle ismeretség, kapcsolat, barátság, amit a cikkben írtak után várni lehetett volna. Sajnos.

Én, mikor a fenti Kassák–Osvát találkozó történt Osvát „pipafüstös” szobájában, már messze jártam Budapesttől. Ugyanis néhány nap múlva befejeződött kórházi kezelése, s be kellett vonulnom az ezredemhez Désre. Kassákkal is csak jó húsz évre rá, 1936-ban ismerkedtem meg személyesen egy Duna-parti kávéházban, ahová ő délelőttönként be szokott járni. A Bécsi Magyar Újságban írt cikkéről meg éppen negyven év múlva szereztem tudomást, mikor 1962-ben eljuttatta hozzám egyik kolozsvári kedves barátom.

Most a „mérhetetlen” idő távlatából visszatekintve fáj, hogy elkerültük egymást, de akkor az indulás idejében nekem elég volt a *Nyugat*, nem kerestem Kassákkal a kap-

csolatot. Boldog voltam, hogy a Nyugatban, abban a rangos folyóiratban jöhetnek verseim. És a későbbi években?... a 19-es időkben, mikor másik lapja, a *Ma* olyan gazdag-dúsan virágzott fel, mint egy pirosuló májusfa? Ó, akkor... bár szívembe sajdultak a lap egyes forradalmas, izgató, új világot és művészetet sejtető, annak lehetőségét hozó írásai, visszariasztottak a lap körül zajongó kórus zavaros hullámai, melyek beiszapolták az üde szépségeket. Azután pedig... azután... következett *Kosály*, Kassákat pedig más világtájak felé sodorta a szél.